

Centaureae ovina Pall. ex Willd. (QOYUN GÜLƏVƏRİ) NÖVÜNÜN ANTİFUNQALLIĞININ TƏDQIQI

^{1,2}Sevinc Zeynalova, ³Kifayət Baxşəliyeva, ¹Ədilə Ələsgərova

¹ Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Botanika İnstitutu

²Gəncə Dövlət Universiteti

³ Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Mikrobiologiya İnstitutu,
zeynal.sevinc@mail.ru

Azərbaycan florasında yayılmış müxtəlif fəsilələrdən (Asteraceae, Apiaceae) olan bitkilərdən bioloji fəal maddələrin fərdi şəkildə alınması və onların hərtərəfli (kimyəvi, texnoloji, farmakoloji) tədqiqi yeni dərman preparatlarının üzə çıxarılması imkanlarını artırır. Tədqiq etdiyimiz bitki növü – *Centaureae ovina* Pall. ex Willd. (qoyun güləvəri) xammal kimi 18 iyul 2022-ci il tarixində Füzuli rayonunun Əhmədbəyli kəndində qumsal ərazidən toplanmışdır.

Bioloji fəal birləşmələr sırasında *Centaureae ovina* Pall. ex Willd. növü üçün səciyyəvi maddələr seskviterpen laktonu və kumarin törəmələridir [Flora of Azerbaijan, 1961].

Qoyun güləvəri və ondan alınan maddələr tibbdə və xalq təbabətində bir sıra xəstəliklərin müalicəsində mərkəzi sinir sistemini fəallaşdıran, ağrıkəsici, yarasagaldıcı, sidikqovucu, bronxial astma, baş ağrısı, bədxassəli şişlərə qarşı, fotosensibilizəedici, ürəyin tac damarlarını genişləndirici xüsusiyyətlərə malik olması ilə xüsusi maraq kəsb edir [Nikonov, 1959, Kuznetsova, 1967, Rybalko, 1978, Abishev, 2003].

Hazırda bir sıra seskviterpenli və furokumarinli preparatlar (arqlabin, meladenin, pimpinellin, knitsin və s.) bədxassəli şişlərə qarşı tibbi praktikada geniş istifadə olunur. Məsələn, bədxassəli şişlərə qarşı müalicəvi təsirə malik bitki mənşəli maddələrdən seskviterpen laktonları – kostunolid, arqlabin və s. göstərmək olar [Serkerov, 2005, Serkerov, Aleskerova, 2006, Iranshahi et al.], 2009.

Centaurea ovina bitkisinin və ondan alınan ekstraktiv maddələrin (EM) *Fusarium oxysporium*, *Aspergillus niger*, *Trichoderma lignorum* mikroskopik göbələklərinə qarşı təsiri öyrənilmişdir. Qeyd edək ki, *F.oxysporium*, *A.niger* göbələkləri patogen, *Trichoderma lignorum* isə patogen göbələklərlə münasibətdə antaqonistliyə malik göbələklərdir. Təqdim olunan bitki və ondan alınan EM-in göbələklərə qarşı antifunqallığını müəyyən etmək üçün təcrübələr 2 mərhələdə aparılmışdır:

1. Tədqiqat zamanı ilkin mərhələdə *Centaurea ovina* bitkisi 1:10 nisbətində götürülərək dəmləməsi hazırlanmışdır. Sonra 200 ml olmaqla kolbalara süzülmüş və 0,5 Atm təzyiqində 30 dəq. sterilizasiya edilmişdir. *Trichoderma lignorum*, *Fusarium oxysporium*, *Aspergillus niger* göbələk kulturaları bərabər miqdarda həmin kolbalara əlavə edilərək, 28°C temperaturu termostatda 7 gün müddətində becərilmişdir. Kontrol kimi Çapek qidalı mühitindən istifadə edilmişdir.

2. İkinci mərhələdə isə Çapek qidalı mühitinə 0,5% EM əlavə edimiş, daha sonra yuxarıda qeyd edilən kulturalar əkilmişdir. Kontrol kimi heç bir EM qatılmayan Çapek qidalı mühitindən istifadə edilmişdir. İnkişaf üçün 28°C temperaturu termostatda 7 gün saxlandıqdan sonra həm EM, həm də dəmləmədən əmələ gələn göbələk biokütləsi hesablanmışdır. Nəticələr diaqramda müqayisəli şəkildə qeyd edilmişdir.

Şəkildən göründüyü kimi, EM-in göbələklərə göstərdiyi təsir effekti dəmləmə ilə müqayisədə daha yüksəkdir. Belə ki, hər üç göbələkdə inkişaf kontrolla müqayisədə kifayət qədər aşağı olmuşdur, hətta *Fusarium oxysporium*, *Trichoderma lignorum*-da inkişaf ümumiyyətlə getməmiş, *Aspergillus niger*-də isə getsə də, qeyd edildiyi kimi, nəzarətlə müqayisədə aşağı göstəricilər müşahidə edilmişdir.

Eyni hal dəmləmədə də müşahidə edilmişdir. Dəmləmə və kontrolda göbələklərin inkişafına nəzər salsaq görürük ki, kontrolla müqayisədə dəmləmədə *Aspergillus niger* göbələyinin inkişafı di-

gər iki göbələklə müqayisədə yuxarı olsa da, ümumilikdə kontrolla müqayisədə zəif olmuşdur. *Centaureae ovina* bitkisinin həm dəmləməsinin, həm də EM-in tətbiq edilən göbələklərə antifunqallığını müqayisə zamanı hər iki halda *A.niger*-də ciddi fərq hiss edilməsə də, EM-in *Fusarium oxysporium*, *Trichoderma lignorum* göbələklərinə təsiri güclü olmuş və göbələklərin inkişafı tamamilə dayanmışdır.